

پهنه بندی میزان مشارکت در انتخابات مجلس شورای اسلامی از دوره اول تا هفتم با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (G.I.S)*

فرهاد حمزه

دانش آموخته دوره دکتری رشته جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

Email: [77@yahoo.com](mailto:geofarhad@yahoo.com)

دکتر زهرا پیشگاهی فرد

دانشیار گروه جغرافیای دانشگاه تهران

چکیده:

اهمیت روزافزون انتخابات در سطح جهانی، ملی و حتی ناحیه ای سبب آن شده است که اندیشمندان علوم مرتبط با این موضوع سعی در شناخت دقیق تر ابعاد آن جهت نقش آفرینی در امر تصمیم سازیها باشند. در میان رشته های علوم انسانی، علم جغرافیا بویژه جغرافیای سیاسی تواناییهای زیادی در شناخت نابرابریهای ناحیه دارد. تولد گرایشهایی نو در جغرافیای سیاسی همچون جغرافیای انتخابات گواهی جهت مطالعه دقیقتر فضای سیاسی و پدیده انتخابات در سطوح ملی، ناحیه ای و کشف ارتباط، رفتارهای انتخاباتی، الگوهای رای دهی و جغرافیای سیاسی احزاب با محیط جغرافیایی است. کشور ایران دارای پتانسیلهای متنوع طبیعی و انسانی در مناطق مختلف کشور می باشد، لذا الگوهای رفتاری خاصی نسبت به مسئله انتخابات در مناطق مختلف مشاهده می شود. از لحاظ قلمرو حوزه های انتخاباتی، انتخابات مجلس شورای اسلامی در داخل حوزه های انسانی و طبیعی قرار گرفته و متأثر از جریانات حادث شده در آن می باشند، به همین دلیل کانونهای ایستا و پویا در زمینه مشارکت انتخاباتی به میزان زیادی از محله گرایی و قوم مداری بهره می برند.

در این تحقیق هدف، انجام پهنه بندی میزان مشارکت در انتخابات مجلس طی دوره های اول تا هفتم مجلس شورای اسلامی است تا منجر به شناسایی کانونهای پویا و ایستا گردد. علاوه بر روش کتابخانه ای و اسنادی، جهت تحلیل محتوا و نمایش اطلاعات انتخابات هر دوره مجلس در عرصه جغرافیای سیاسی کشور از سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS استفاده شده است. با توجه به یافته های تحقیق می توان به این نکته اشاره کرد که الگوی مشارکت استانها در مورد انتخابات مجلس شورای اسلامی، تا حد زیادی متأثر از پیوندهای قومی قبیله ای بوده است. بیشترین میزان مشارکت در کل کشور طی دوره های پنجم و ششم مجلس بوده است، که به ترتیب ۷۱/۱ و ۶۷/۳۵ درصد مشارکت گزارش شده است. در بررسی انجام شده استانهای سیستان و بلوچستان پویاترین و استان مرکزی نزولی ترین روند را در مشارکت مجلس داشته اند.

واژگان کلیدی: مشارکت در انتخابات، انتخابات مجلس، پهنه بندی، GIS

* این مقاله استخراج شده از رساله دکتری است که به راهنمایی خانم دکتر زهرا پیشگاهی فرد تهیه شده است.

مقدمه

در نظام سیاسی امروز جهان، شاید انتخابات، بهترین و رایج ترین ابزار مشارکت مردم در سرنوشت سیاسی کشورشان باشد. آنچه که توجه جغرافیدانان سیاسی را به خود معطوف داشته است نوسانات فضایی و گاه و بیگاه برگزاری انتخابات و تاثیرات آن بر مسایل محیطی، اجتماعی و اقتصادی می باشد. قابل ذکر است که از دیگر علائق جغرافیدانان سیاسی تبیین ویژگیهای رفتار انتخاباتی بعنوان خصوصیات اجتماعی، اقتصادی در داخل واحدهای مکانی می باشد.

استفاده از این روش، جغرافیدانان سیاسی را به این سمت سوق می دهد که به بیان مبانی الگوهای رای دهی بپردازند، و همچنین پیش بینی کنند که چگونه یک الگو می تواند تغییر پیدا کند.

در کشور ما بحث انتخابات به مفهوم امروزی از زمان مشروطیت وارد عرصه سیاسی گردید و به خصوص پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، مباحث مربوط به انتخابات، بسیار جدی تر و عمیق تر گشت. از نظر کمیت نیز از سال ۱۳۵۷ تا کنون هر سال شاهد یک انتخابات در کشور بوده ایم (حبیب نژاد، ۱۳۸۵ ص ۹).

انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز یکی از همین انتخابات است که همواره مورد توجه اذهان عمومی و متخصصین فن می باشد.

البته نحوه حضور مردم برای مشارکت آنان در تصمیم گیریهای سیاسی و میزان مشارکت آنان در مناطق مختلف کشور از حوزه ای به حوزه دیگر و از دوره ای به دوره ای دیگر متفاوت است. در بسیاری از حوزه های انتخابیه کشور روند افزایش شرکت در انتخابات هر دوره نسبت به دوره قبل به راحتی مشهود است. (پیشگاهی فرد، ۱۳۷۹ ص ۸).

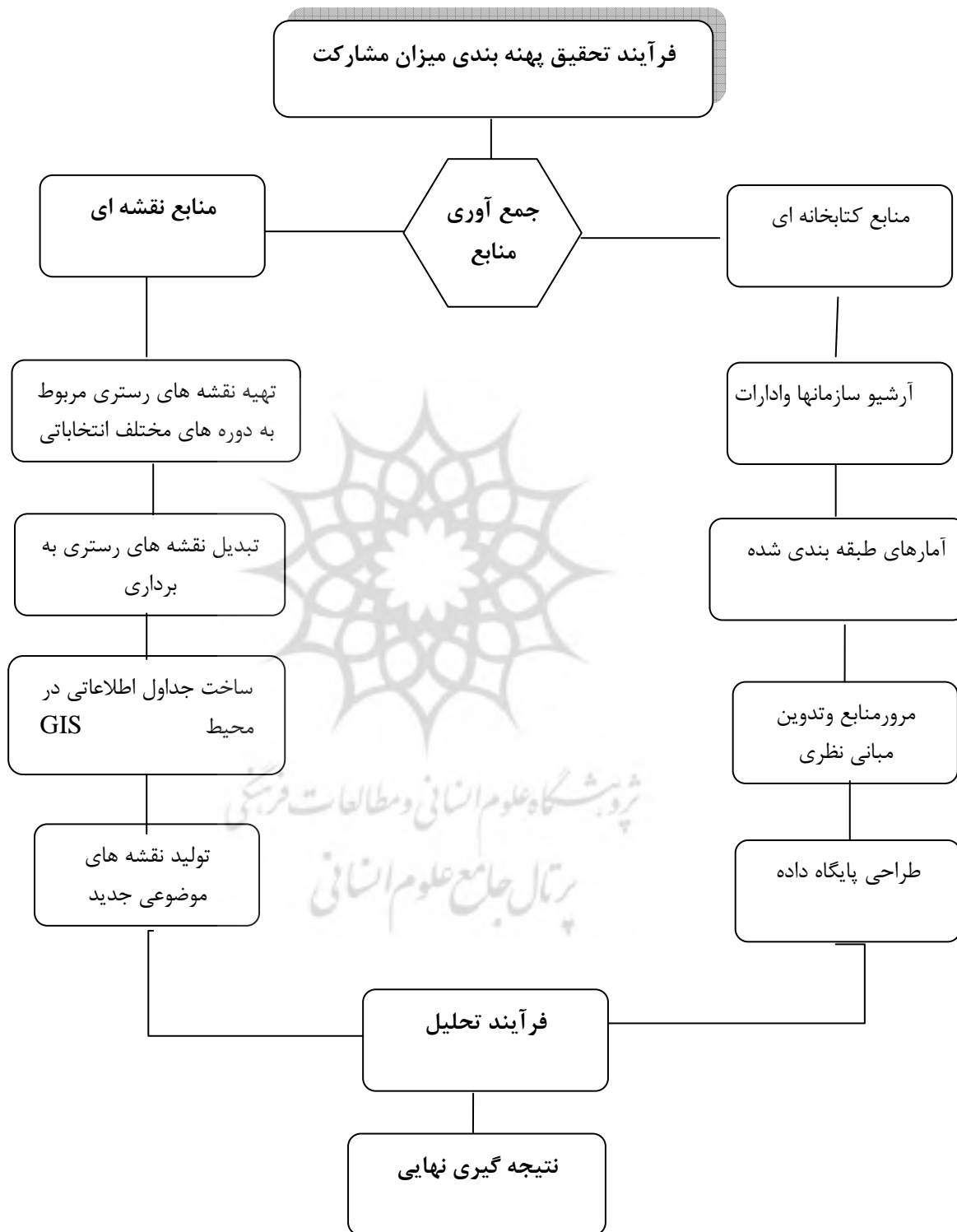
استفاده از ابزار کارتوگرافیکی و همچنین سیستم اطلاعات جغرافیایی این امکان را بوجود می آورد که روند تغییرات میزان مشارکت در عرصه جغرافیای کشور در غالب تقسیمات استانی عینیت یابد. در حقیقت با تحلیل بر روی عواملی چون میزان افزایش یا کاهش مشارکت مردم در انتخابات و یا تغییر گرایشات جناحی نمایندگان می توان به پویایی یا ایستایی حوزه ها دست یافت.

داده ها و روش کار :

در این تحقیق بمنظور انجام پهنه بندی میزان مشارکت مردم استانهای مختلف کشور در انتخابات پارلمانی مجلس در ابتدا نسبت به مرور منابع مربوطه جهت شفاف سازی تعاریف مربوط به دموکراسی، انتخابات و مشارکت اهمیت و ضرورتهای هر کدام اقدام شد، سپس داده های مورد نیاز جهت انجام کارهای آماری و نیز برای ترسیم نقشه های موضوعی در خصوص میزان مشارکت از مبادی قانونی اخذ گردید، آمار مذکور طی جداولی برای هر یک از دوره های مجلس بصورت جداگانه از سایت وزارت کشور دریافت شد که طی یک تلخیص، جداول مربوط تبدیل به یک جدول شد و از آن جدول در روند تحقیق استفاده شده است. مرحله سوم کار تلفیق آمارها با داده های نقشه ای Vectors و تولید نقشه های جدید می باشد. براین اساس جهت میزان مشارکت هر دوره از انتخابات مجلس نقشه ای ویژه ترسیم شده که نشان دهنده تغییرات فضایی عامل مشارکت، در عرصه کشور می باشد. سرانجام در پایان کار تمامی لایه های ساخته شده روی هم قرار گرفت و میزان مشارکت مردم در انتخابات دوره های هفتگانه

مجلس نمایش داده شده است. قابل ذکر است با استفاده از این روش به آسانی حوزه های پویا و ایستا از لحاظ میزان مشارکت قابل شناسایی می باشند.

چارت فرآیند تحقیق پهنه بندی میزان مشارکت انتخابات مجلس

دموکراسی، انتخابات و مشارکت

واژه دموکراسی از زبان یونانی گرفته شده است که ترکیبی از دو کلمه دموس (Demos) و کراتوس (kratos) می باشد، که هر کدام از واژه ها خود چندین معنی را به همراه دارند. دموس به معنی شهروندانی است که در دولت - شهر (polis) زندگی می کنند و کراتوس به معنای قدرت، قانون، حکومت یا فرمانروایی است (کمالی اردکانی، ۱۳۸۲ ص ۱۷).

دموکراسی در معنی لغوی به معنی حکومت مردم یا مردم سالاری است و در زمان باستان در برابر یکه سالاری (Autocracy) و اشرف سالاری (Aristocracy) قرار داشته است.

نخستین نهادهای دموکراتیک در یونان و روم باستان پیدا شد همینطور اندیشه های فلسفی درباره دموکراسی از انب فلاسفه این ممالک مطرح شد. ماندگارترین پدیده سیاسی در طول تاریخ دموکراسی است. دموکراسی از قدیمی ترین روشهای حکومتی است که از دیر باز وجود داشته است. نوع ساده و ابتدایی آنرا می توان به دولت - شهر یونان نسبت داد (صحافیان، ۱۳۷۹ ص ۱۶).

افلاطون آنرا حکومت مردم نادان و بی خبر از حقایق (افلاطون، ۱۳۵۷ ص ۲۳۰) و ارسطو مردم سالاری را حکومت تهی دستان می داند که از فضیلت بری هستند می دانست (ارسطو، ۱۳۵۸ ص ۱۵۶).

از آنجا که می توان هدف اصلی نظام مردم سالار را تامین آزادی و برابری دانست، نحوه مشارکت مردم در هر جامعه ای در فرایند دموکراتیک آنها فرق میکند. بطور کلی می توان دموکراسی را به دو نوع کلی تقسیم کرد: ۱- مستقیم ۲- غیر مستقیم. در روش مستقیم تمام مردم در تصمیم گیریها دخالت دارند و هر کدام صاحب رای هستند که این نوع تنها در جوامع قدیم بخصوص در آتن به اجرا در آمده است. اما در قرن ۱۸ به دلیل گستردگی سرزمین و تراکم جمعیت سرزمینها، بسیاری از متفکران پی بردند که نمی توان آنها را بصورت دموکراسی مستقیم اداره کرد. در حال حاضر مراجعه مستقیم به مردم در برخی از کشورها و در شرایط خاص بصورت فراندم صورت می گیرد (گیدندز، ۱۳۸۳ صص ۳۴۴-۳۴۵).

فوکویاما در مقاله معروف خود درباره پایان تاریخ استدلال میکند که توافق چشمگیری در مورد مشروعیت لیبرال دموکراسی در سراسر جهان بوجود آمده است. او ادعا می نماید که استقرار لیبرال دموکراسی ممکن است باعث پایان بخشیدن به تحول ایدئولوژیکی بشر و شکل گیری فرم نهایی حکومت شود، او معتقد است که استبداد چپ و راست به هنگام روبرو شدن با فن آوری مدرن مجبور به تسلیم است او تایید می کند که مشخص ترین پیشرفت در اواخر قرن بیستم افشای نقطه ضعفهای بزرگ در مرکز دیکتاتوریهایی بظاهر قدرتمند جهان بوده است (کاوئی، ۱۳۸۳ ص ۲۳).

با گسترش دانش انسان شناسی فرهنگی پس از جنگ جهانی دوم، مطالعه در فرهنگ سیاسی اقوام و ملتها بسط یافت بطوری که دموکراسی به مفهوم «حکومت کردن برای محیط به واسطه نمایندگان منتخب خود» در این دوره بکار گرفته شده است (مجتهدزاده، ۱۳۷۹ ص ۳۷).

نتیجه آنکه دموکراسی به شکلی از نظام سیاسی مبتنی بر تفاهم، برای جوامع مختلف بصورت یک الگوی دلخواه درآمده است. تقاضا برای دموکراسی در بیشتر کشورهای درحال توسعه، نشان دهنده وجود ظرفیت ذهنی برای پذیرش دموکراسی است.

اما به نظر می رسد عواملی در کار است که همواره استقرار دموکراسی را به تاخیر می اندازد. البته محل تردید است که آیا خواست دموکراسی در واقع خواستی فراگیر و ملی است (کاوئی، ۱۳۸۳).

از آنچه بیان شد چنین برداشت می شود که مردم با انتخابات خواست خود را می توانند تحقق بخشند بنابراین یکی از ارکان دموکراسی در حکومتها رای گیری است که ممکن است به شکل همه پرسی یا انتخابات برگزار شود و این دو برای مهمترین شکل مشارکت سیاسی توده ای یا عمومی بکار می رود و می تواند خواست مردم را اجرا نماید (ربیعی، ۱۳۸۰ ص ۲۷).

مشارکت (Participation) مردم در سیاست به هر شکل معنا داری برای تحقق دموکراسی لازم است. اگر بپذیریم که دموکراسی در عمل به معنای مشارکت و رقابت سیاسی تعدادی از گروهها و منافع سازمان یافته برای رسیدن به قدرت سیاسی است، در آن صورت به این نکته پی می بریم که مشارکت منجر به توسعه سیاسی می گردد (کاوئی، ۱۳۸۳).

مفهوم مشارکت سیاسی به مجموعه فعالیتهای مردم که با هدف تاثیر مستقیم به انتخاب احزاب، افراد و سیاستها است، اطلاق می گردد. در تعریف سازمان ملل از مفهوم مشارکت به این نکته اشاره شده است که، دخالت و درگیر شدن مردم در فراگردهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی که بر سرنوشت آنان اثر می گذارد، مشارکت است (سنگابی، ۱۳۸۰ ص ۵۵).

توسعه سیاسی با هدف مشارکت و رقابت اجتماعی دارای ویژگیهایی است مانند: سازمان یابی گروهها و نیروهای اجتماعی، آزادی آنها در مشارکت و رقابت سیاسی، خشونت زدائی از زندگی سیاسی، وجود مکانیسم های حل منازعه نهادمند در درون ساختار سیاسی (بشیریه، ۱۳۷۸ ص ۷۶).

آلن دونبوا مشارکت سیاسی را اصل اساسی دموکراسی معرفی می کند. از نظر وی دموکراسی چیزی نیست، جز یک قالب سیاسی که در آن اکثر مردم می توانند در امور عامه شرکت جویند (آلن دنبوا، ۱۳۷۳ ص ۵۸).

راش درگیر شدن فرد از سطوح مختلف فعالیت در نظام سیاسی از عدم درگیری تا داشتن مقام رسمی را مشارکت سیاسی می داند (راش، ۱۳۷۷ ص ۱۳۱).

اما گیدنز مشارکت سیاسی را به مثابه یک حق سیاسی مورد توجه قرار داده است (گیدنز، ۱۳۷۳ ص ۷۵).

با توجه به عنوان مقاله درخصوص میزان مشارکت مردم در بحث انتخابات باید متذکر شد که ساده ترین شکل مشارکت سیاسی رای دادن شهروندان به احزاب، افراد و سیاستها است. اشکال دیگر مشارکت سیاسی را می توان مانند مبارزات انتخاباتی، اعمال نفوذ بر سیاستمداران، تشکیل گروههای نفوذ و احزاب سیاسی ذکر نمود.

مطالعه مشارکت مردم در انتخابات و رای دادن آسانتر از انواع دیگر مشارکت است و اطلاعات رسمی بیشتری درخصوص آن به دست می آید. از عوامل موثر بر میزان در انتخابات نظام حزبی است که هرچه رقابت شدیدتر باشد، مشارکت مردم بالاتر می رود. مشارکت در زندگی سیاسی برای افراد هزینه هایی در بر دارد و احتیاج به وقت،

توان و منابع دارد. هرچه هزینه مشارکت کمتر باشد میزان آن افزایش می یابد. در نظامهای بسته و غیر دموکراتیک معمولاً افراد برای مشارکت واقعی در سیاست متحمل هزینه های کم و بیش سنگینی می شوند. گرچه مشارکت در سیاست در نظریه های کلاسیک دموکراسی نوعی برتری مدنی محسوب می گردد، اما این نتیجه احساس وظیفه مدنی نیست بلکه دلایل دیگری هم در پی دارد که از جمله کسب منافع اقتصادی را می توان ذکر نمود. آنچه مهم است باید به مشارکت سیاسی به مفهوم واقعی آن که داشتن قدرت و حق اختیار شهروندان در تصمیم گیریهاست توجه گردد تا رقابتی سالم پدید آید و آنچه که خواست اکثریت است به ظهور رسد (کاوئی، ۱۳۸۳ص ۲۶).

انتخابات در اصل روندی است که مردم برای تاثیرگذاری بر محیط و فضای جغرافیایی از طریق حکومت اقدام می کنند و در فهم جغرافیایی آن اداره، باز ساخت و ترمیم فضای جغرافیایی به بهترین شکل ممکن مدنظر است. از سوی دیگر مشارکت شهروندان در امور اجتماعی و سیاسی و حتی اقتصادی جامعه انجام وظیفه ای است که در قبال حکومت برعهده دارند. در کوتاه مدت هیچ مشارکتی سود آنی را نصیب افراد نمی کند اما در بلندمدت جامعه را در یک مدار پویا قرار می دهد. یکی از زمینه های مشارکت در نظام مردم سالار شرکت در انتخابات است (کرد کریمی، ۱۳۸۰ص ۲۶).

مردم، حکومت و سرزمین سه راس مثلثی هستند که جدایی ناپذیرند و این جدایی ناپذیری ناشی از رابطه ای است که اراده ملت را برای چگونگی اداره سرزمین به حکومت منتقل می سازد. انتقال این اراده از طریق انتخابات صورت گرفته و این مکانیسم حکومت دموکراسی را واقعیت می بخشید.

بررسی میزان مشارکت در دوره های مختلف انتخابات مجلس شورای اسلامی

در این تحقیق میزان مشارکت استانها در دوره های مختلف انتخابات مجلس در جدول شماره ۱ نشان داده شده بعنوان پایه اطلاعاتی جهت نمایش میزان مشارکت در فضای انتخاباتی هر دوره مجلس از آن استفاده شده است. قابل ذکر است استان اردبیل تا دوره چهارم مجلس، و استانهای قزوین و قم و گلستان تا دوره ششم بطور مستقل در نقشه تقسیمات سیاسی کشور وجود نداشتند بلکه آمار مربوط به آنها به ترتیب در استانهای آذربایجان شرقی، تهران و مازندران موجود بوده است.

جدول شماره (۱): میزان مشارکت استانها در انتخابات مجلس شورای اسلامی (دوره اول تا هفتم)

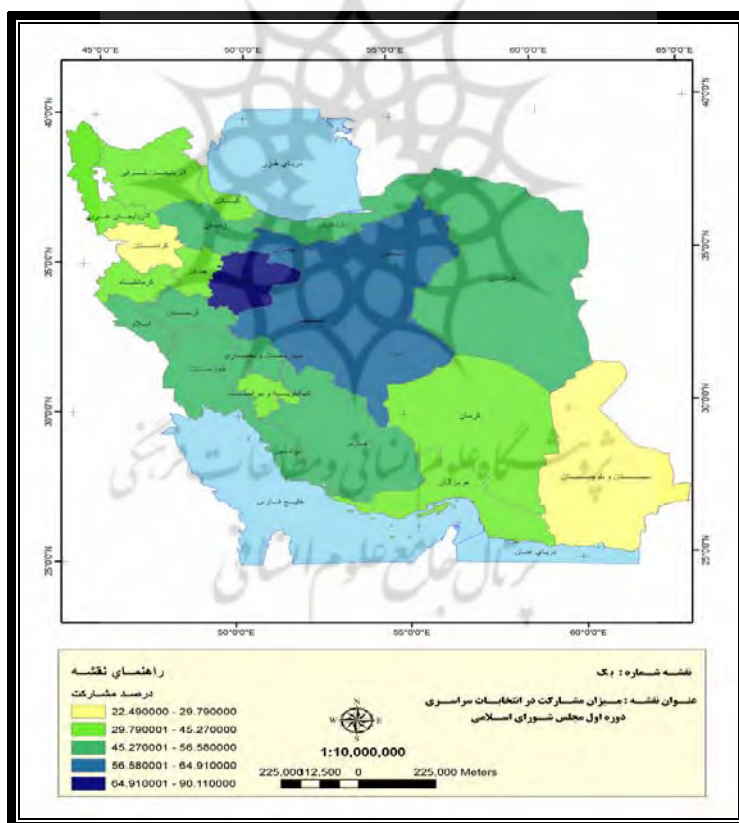
ردیف	نام استان	دوره اول	دوره دوم	دوره سوم	دوره چهارم	دوره پنجم	دوره ششم	دوره هفتم
۱	آذربایجان شرقی	۴۲,۶۹	۵۷,۲۲	۵۷,۹۴	۵۷,۳۴	۶۹,۹۵	۶۷,۲	۴۵,۲۷
۲	آذربایجان غربی	۴۵,۲۷	۶۴,۸۴	۶۰,۹۴	۵۸,۳۲	۷۵,۴۶	۷۱,۹۵	۴۲,۳۵
۳	اردبیل	-	-	-	۶۸,۲۶	۷۰,۳۶	۷۰,۲۶	۵۵,۴۳
۴	اصفهان	۶۱,۰۶	۶۹,۰۶	۵۹,۸۲	۴۹,۴	۶۷,۵۱	۶۰,۰۴	۴۱,۶۳
۵	ایلام	۵۴,۱۵	۷۲,۴۵	۸۳,۸۵	۷۸,۱۶	۹۰,۶۴	۸۷,۰۱	۷۳,۰۵
۶	باختران	۳۷,۸	۶۵,۸۸	۵۲,۱۴	۵۶,۵۶	۸۳,۴۵	۷۶,۲۳	۶۱
۷	بوشهر	۵۲,۵۲	۶۰,۳۴	۶۲,۲۲	۳۹,۳۵	۵۵,۷۴	۴۶,۸۸	۳۶,۷۸
۸	تهران	۶۱,۱۳	۷۴,۰۵	۴۳,۲۳	۸۲,۳۱	۷۷,۰۶	۸۶,۰۴	۷۵,۳۵
۹	چهار محال و بختیاری	۵۵,۰۲	۶۶,۸۱	۷۴,۸۵	۵۷,۲۱	۷۱,۶۹	۷۳,۱۹	۵۷,۵۹
۱۰	خراسان	۵۵,۰۲	۶۷,۹۷	۵۵,۶۵	۷۱,۴۴	۷۳	۶۷,۵	۵۵,۶۲
۱۱	خوزستان	۵۱,۸۸	۷۵,۵۴	۷۰,۲۱	۶۷,۲	۷۹,۴۱	۷۳,۵۴	۵۹,۸۶
۱۲	زنجان	۵۶,۰۷	۸۱,۱۲	۷۲,۵۹	۷۱,۹۹	۸۸,۵۷	۷۶,۱۲	۵۶,۴
۱۳	سمنان	۶۲,۳۸	۳۸,۵۹	۷۷,۵۵	۵۳,۲۱	۶۲,۷۹	۶۸,۷۹	۷۵,۳۸
۱۴	سیستان و بلوچستان	۲۹,۷۹	۶۶,۳۸	۴۹,۹۱	۵۹,۷	۷۵,۶۷	۷۳,۱۳	۵۷,۶۷
۱۵	فارس	۵۰,۷۹	۴۷,۹۱	۶۱,۲۵	۷۱,۳۵	۷۷,۰۶	۷۰,۳۹	۵۴,۸۹
۱۶	قزوین	-	-	-	-	-	۶۶,۰۲	۵۲,۲۴
۱۷	قم	-	-	-	-	-	۷۰,۱۸	۳۲,۲۶
۱۸	کردستان	۲۲,۴۹	۶۷,۵۳	۶۱,۴۹	۶۳,۷	۸۰,۴۹	۷۶,۴۳	۶۴,۲
۱۹	کرمان	۳۶,۹۴	۵۲,۳۶	۷۰,۱۷	۶۳,۲۱	۷۵,۹۲	۷۱,۸۲	۵۰,۲۶
۲۰	کهگیلویه و بویر احمد	۴۳,۹۳	۷۸,۸۷	۸۴,۹۳	۸۶,۶۲	۹۶,۱۶	۹۶,۵۱	۸۹,۸۱
۲۱	گلستان	-	-	-	-	-	۷۸,۶۵	۶۵,۹۸
۲۲	گیلان	۳۹,۷	۶۰,۹۶	۶۵,۳۱	۶۲,۸۱	۸۲,۱۳	۷۷,۸۲	۵۰,۵۴
۲۳	لرستان	۵۶,۵۸	۶۷,۲۲	۶۳,۴۸	۶۸,۶۲	۸۰,۶۲	۷۸,۰۶	۶۲,۳۶
۲۴	مازندران	۵۳,۴۸	۷۲	۷۱,۹۶	۶۹,۵۲	۸۳,۶۹	۷۵,۲۷	۵۵,۹۸
۲۵	مرکزی	۹۰,۱۱	۷۲,۱۸	۷۶,۷۳	۶۴,۹۵	۷۲,۷	۶۸,۳۶	۴۲,۷۹
۲۶	هرمزگان	۴۲,۲۳	۶۰,۲۸	۶۲,۲۹	۶۰,۳۴	۶۶,۶۱	۷۱,۳	۶۱,۷۶
۲۷	همدان	۴۴,۳۲	۶۹,۴۵	۶۳,۵۹	۶۰,۷۱	۷۳,۲۲	۶۸,۷۳	۵۱,۰۸
۲۸	یزد	۶۴,۹۱	۷۵,۲۳	۷۴,۰۲	۶۳,۵۶	۷۰,۴	۷۰,۸۷	۴۹,۱۷

ماخذ: ستاد انتخابات وزارت کشور

دوره اول مجلس

انتخابات اولین دوره مجلس شورای اسلامی در ۱۳۵۸/۱۲/۲۴ با حضور ۱۰۸۷۵۹۶۹ نفر در پای صندوقهای رای برگزار شد، قابل ذکر است تعداد واجدین شرایط رای دهی در این دوره برابر ۲۰۸۵۷۳۹۱ نفر بود بنابراین درصد مشارکت در سطح کشوری عددی معادل ۵۲/۱۴ درصد را نشان می دهد. از وقایع مهم این دوره چهار ساله (۱۳۶۳-۱۳۵۹) علیرغم شرایط انقلابی جامعه به دلیل اختلاف نظر شدید نمایندگان که از طیفها و گروههای مختلف سیاسی بودند، به تغییر قوانین قدیمی و تصویب قوانین جدید مشغول شدند. البته وقوع جنگ در سال ۱۳۵۹، سالهای پایانی دوره مجلس اول را به خود مشغول کرد. در مجموع با توجه به آمار مندرج در جدول شماره یک چنین بر می آید که بیش از ۴۵/۸۳ درصد استانهای کشور دارای میزان مشارکتی پائینتر از ۵۲/۱۴ درصد یعنی میانگین مشارکت در سطح کشوری داشته اند.

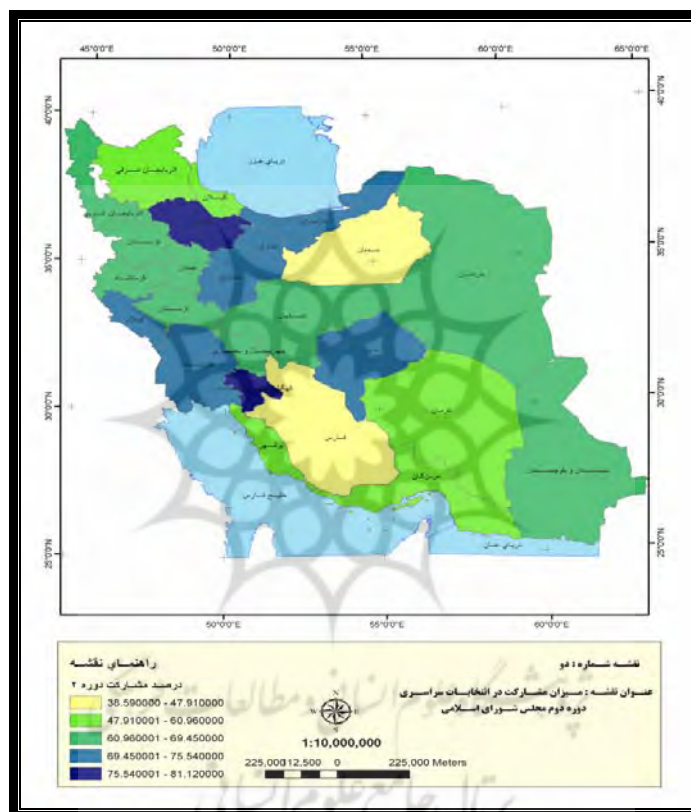
این یازده استان در نقشه شماره یک بخوبی نشان داده شده اند. در نقشه شماره یک پهنه بندی میزان مشارکت مشاهده می شود که استانهای سیستان و بلوچستان و کردستان پائین ترین میزان مشارکت در بحث انتخابات مجلس اول را داشته اما استان مرکزی دارای بالاترین نرخ مشارکت در سطح کشور می باشد.

دوره دوم مجلس

دومین دوره انتخابات سراسری مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۶۳/۱/۲۶ در سطح کشور برگزار شد. در این دوره تعداد ۲۴۱۴۳۴۹۸ نفر واجد شرایط رای دهی بودند که از این میزان ۶۴/۶۴ درصد یعنی ۱۵ میلیون و ۸۲۲ هزار و ۷۰ نفر در انتخابات شرکت کردند. از وقایع مهم این دوره (۱۳۶۷-۱۳۶۳) تصرف بخشهایی از خاک کشور توسط

حکومت بعث عراق، مشکلات مربوط به مهاجرین جنگی همچنین تخاصمات آمریکا با ایران و حمایت از عراق مجلس دوم را به خود مشغول داشته بود. در مجموع دوره دوم از لحاظ میزان مشارکت حدود ۱۲ درصد نسبت به دوره اول رشد داشت. درصد مشارکت در این دوره ۶۴/۶۴ درصد در سطح کشوری گزارش شده است، با بررسی بعمل آمده فقط ۷ استان در این دوره دارای درصد مشارکتی پائین تر از سطح کشوری بوده اند. این بدین معنی می باشد که نسبت به دوره اول که یازده استان دارای درصد مشارکتی پائین تر از سطح کشوری بوده اند، در دوره دوم مشارکت افزایش پیدا کرده است. آمار مندرج در جدول شماره یک نیز این مطلب را تایید می نماید. در نقشه پهنه بندی شماره ۲ مشاهده می شود که پائین ترین میزان مشارکت در استانهای سمنان و فارس قرار دارد و استانهای کهگیلویه و بویراحمد و زنجان همچنین بالاترین نرخ مشارکت را به خود اختصاص داده اند.

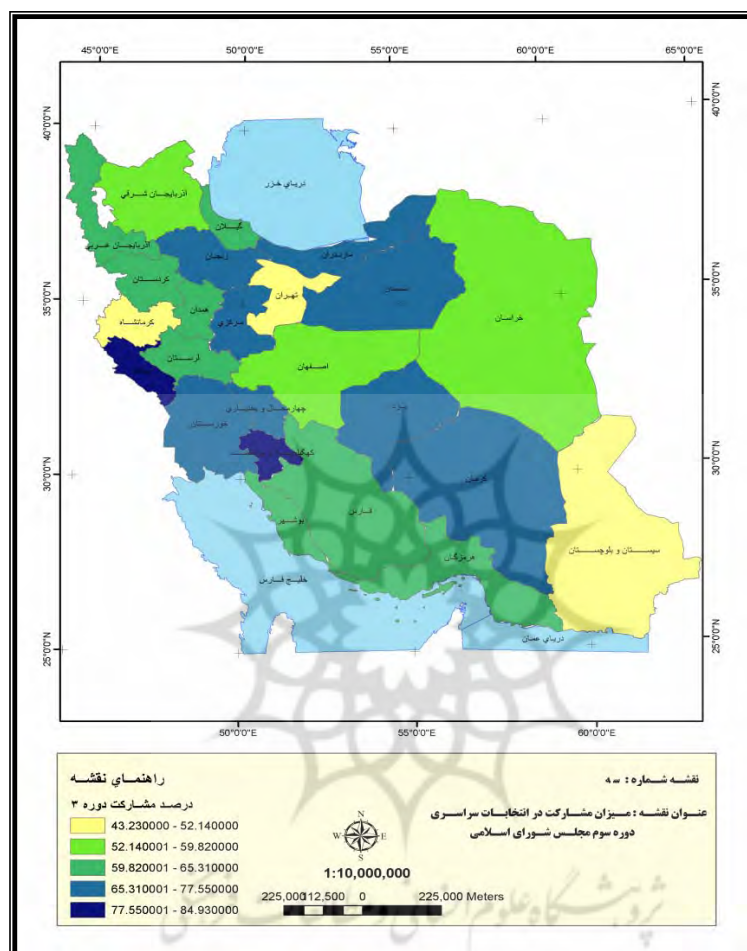

دوره سوم مجلس

در دوره سوم انتخابات سراسری پارلمانی مجلس در ۱۳۶۷/۱/۱۹ برگزار شد. در این دوره افراد واجد شرایط رای دهی تعداد ۲۷۹۸۶۷۲۶ نفر بودند که از این تعداد در سطح کشوری تعداد ۱۶۷۱۴۲۸۱ نفر یعنی معادل ۵۹/۷۲ درصد در انتخابات سومین دوره مجلس مشارکت داشتند. از عوامل مهم این دوره مجلس خاتمه جنگ تحمیلی، رحلت حضرت امام خمینی (ره) و بازسازی ویرانه های حاصل از جنگ بود که از مسائل مهم دوره چهارسال (۱۳۷۱-۱۳۶۷) را تشکیل می داد.

مطالعه انجام شده نشان می دهد که از ۲۴ استان موجود در آن دوره تعداد ۲۰ استان دارای مشارکت بالاتری از میانگین مشارکت ملی برخوردار بوده اند و تنها ۴ استان دارای نرخ مشارکت پایین بوده اند. آمار مربوطه در جدول

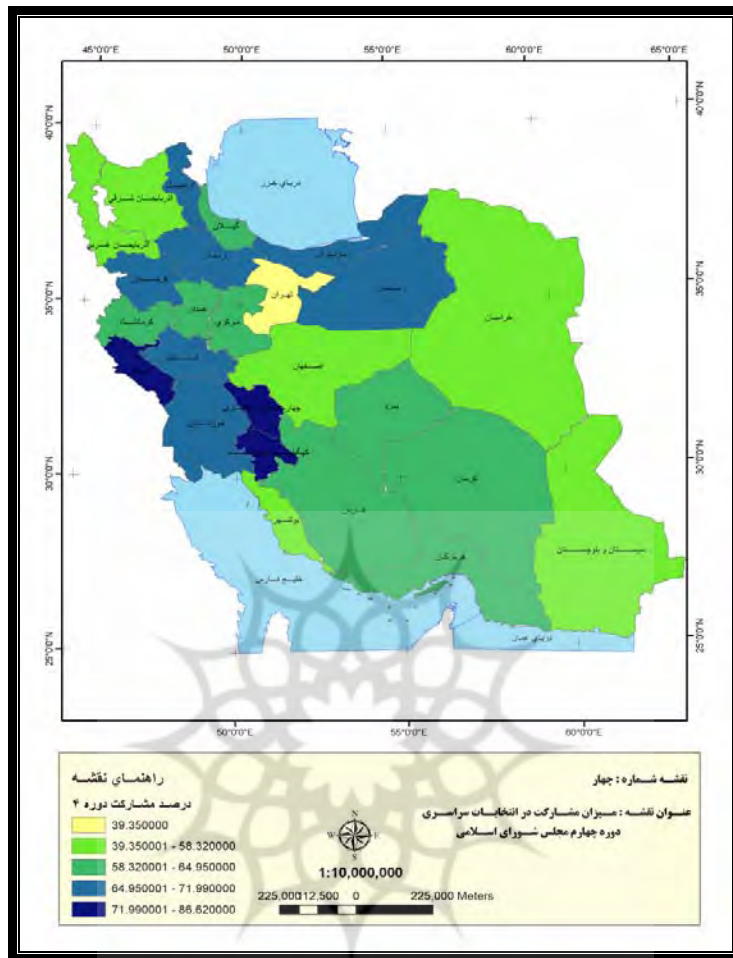
شماره یک این مطلب را نشان می دهد و همچنین با نگاهی به نقشه پهنه بندی شماره ۳ مشخص می شود که استانهایی که دارای نرخ مشارکت پائین هستند شامل سیستان و بلوچستان و تهران می باشند، اما کانونهایی چون ایلام و کهگیلویه و بویراحمد با درصد مشارکت ۸۳/۸۵ و ۸۴/۹۳ درصد بالاترین نرخ مشارکت در سومین دوره مجلس شورای اسلامی را به خود اختصاص داده اند.

دوره چهارم مجلس

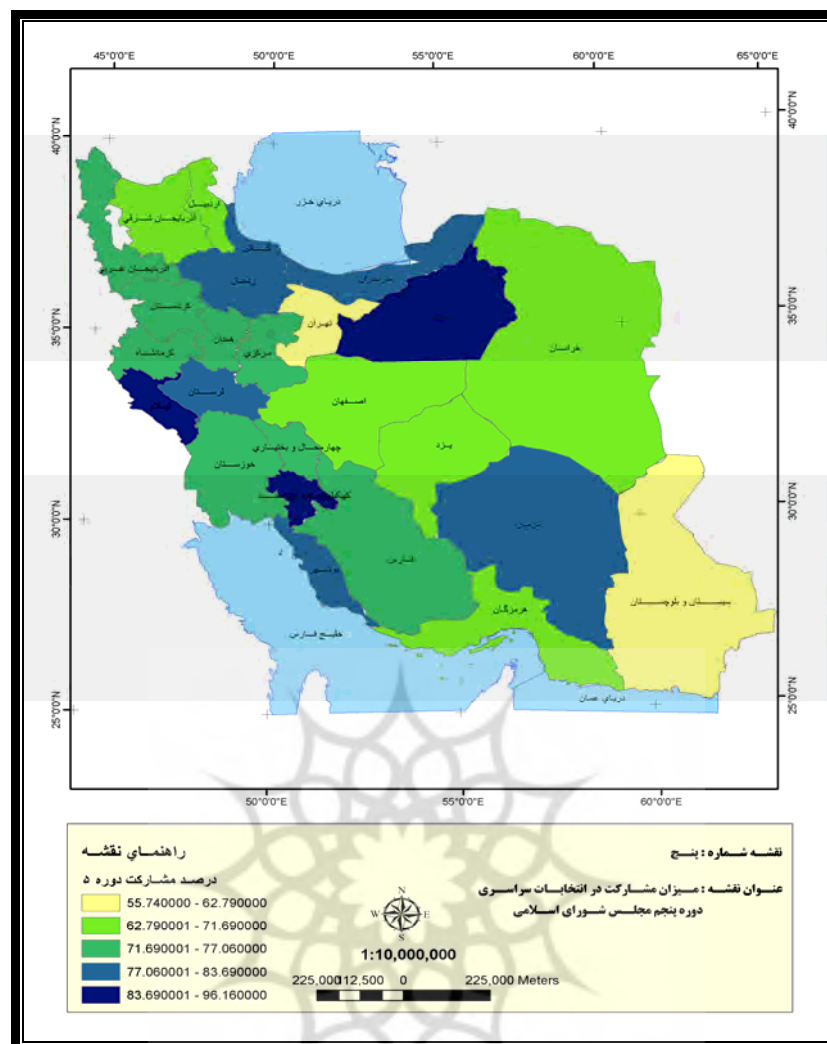
در چهارمین دوره انتخابات سراسری مجلس شورای اسلامی که در تاریخ ۱۳۷۱/۱/۲۱ برگزار شد. تعداد ۳۲۴۶۵۵۵۸ نفر در سن رای دهی قرار داشته اما از این تعداد فقط ۱۸۷۶۷۰۴۲ نفر از واجدین شرایط یعنی معادل ۵۷/۸۱ درصد جهت واجد شرایط در پای صندوقهای رای حضور پیدا نمودند. مباحث مهم این دوره از مجلس (۱۳۷۵-۱۳۷۱) عموماً درخصوص مباحث بازسازی کشور قرارداد شد. میزان مشارکت دوره چهارم مجلس در جدول شماره یک نشان داده شده است. با بررسی دوره های قبل چنین بر می آید که میزان مشارکت در این نوع انتخابات دارای روند افزایشی بوده است. نقشه پهنه بندی شماره ۴ بیانگر این مطلب است که فقط سه استان بوده اند که دارای میزان مشارکت پائینتر از سطح میانگین کشوری بوده اند. این استانها شامل تهران، اصفهان و سیستان

وبلوچستان می باشند. لازم به ذکر است که در همین دوره استانیهای کهگیلویه و بویراحمد، ایلام و چهارمحال و بختیاری بالاترین میزان مشارکت را از آن خود نموده اند.

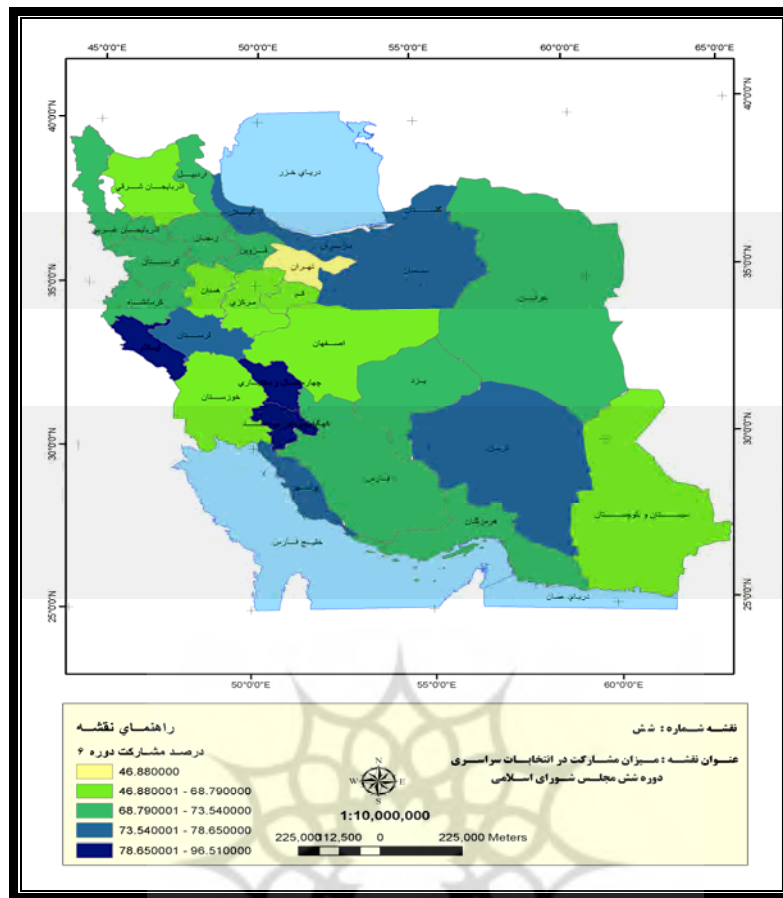
دوره پنجم مجلس

انتخابات پنجمین دوره مجلس شورای اسلامی در ۱۳۷۴/۱۲/۱۸ برگزار شد. در این دوره جمعیت واجد شرایط رای دهی تعداد ۳۴۷۱۶۰۰۰ نفر بود که از این میزان ۲۴۶۸۲۳۸۶ نفر یعنی معادل ۷۱/۱ درصد از کل جمعیت واجد شرایط در انتخابات مشارکت داشتند. دوره پنجم نسبت به دوره قبل بیش از ۱۳ درصد افزایش مشارکت را نشان می دهد، قابل ذکر است با مطالعه آمار جدول شماره یک مشخص می شود که تنها ۴ استان تهران، سیستان و بلوچستان، اصفهان و هرمزگان دارای آمار مشارکتی کمتر از حد میانگین کشوری بوده اند. نقشه پهنه بندی مشارکت این دوره حکایت از این دارد که استانیهای کهگیلویه و بویراحمد و ایلام با ۹۶/۱۶ درصد و ۹۰/۶۴ درصد بالاترین میزان درصد مشارکت در این دوره از انتخابات را به خود اختصاص داده اند.

دوره ششم مجلس

انتخابات ششمین دوره مجلس شورای اسلامی در بهمن ماه ۱۳۷۸ (۱۳۷۸/۱۱/۲۹) برگزار شد. در این دوره از انتخابات مجلس ۳۸۷۲۶۴۳۱ نفر واجد شرایط رای دهی بودند که از این تعداد معادل ۶۷/۳۵ درصد یعنی تعداد ۲۶۰۸۲۱۵۷ نفر در عرصه انتخابات حضور و مشارکت پیدا نمودند. در این دوره حدود ۴ درصد نسبت به دوره قبل کاهش مشارکت در عرصه فعالیت انتخابات مشاهده می شود. نقشه پهنه بندی مربوط به این دوره نشان می دهد که استانهای تهران و سیستان و بلوچستان دارای کمترین میزان مشارکت می باشند اما استانهای چون کهگیلویه و بویراحمد و ایلام با ۹۶/۵۱ درصد و ۸۷/۰۱ درصد بیشترین میزان مشارکت را در عرصه انتخابات نشان می دهند. از تغییرات بوجود آمده در این دوره می توان به افزایش میزان مشارکت در بخش جنوب شرقی کشور در استان سیستان و بلوچستان و کاهش میزان مشارکت در استان سمنان را اشاره کرد. قابل ذکر است در این دوره کانونهای با مشارکت بالا به نیمه غربی کشور و استانهای چون ایلام، کهگیلویه و بویر احمد و چهارمحال و بختیاری تمرکز یافته است. از وقایع این دوره اضافه شدن ۳ استان به مجموعه تقسیمات کشوری بود که عبارتند از: قزوین، قم و استان گلستان.

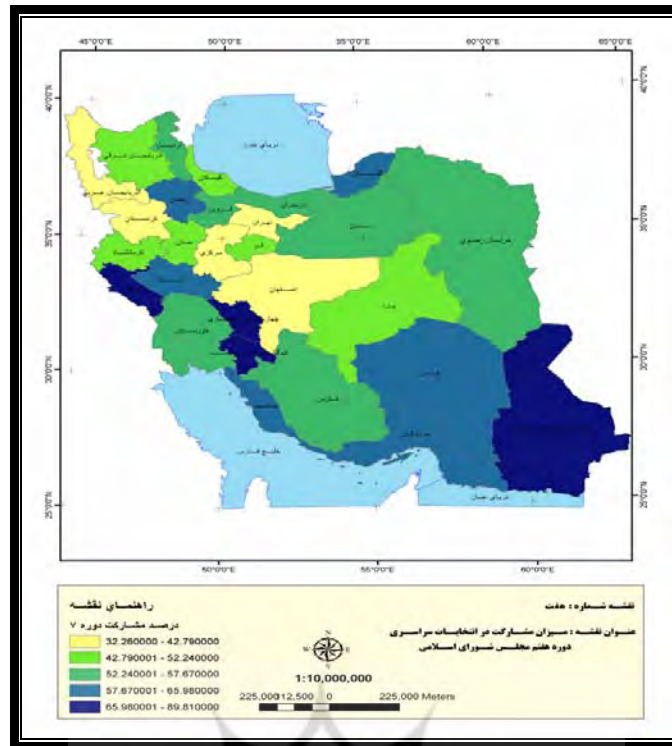
دوره هفتم مجلس

انتخابات هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی در اسفندماه ۱۳۸۲ برگزار شد. در این دوره تعداد ۶۳۵۱۰۳۲ نفر واجد شرایط رای دهی بوده اند که از این میزان تعداد ۲۳۷۳۴۶۷۷ نفر یعنی معادل ۵۱/۲۱ درصد جمعیت واجد شرایط در سطح کشور در انتخابات هفتمین دوره مجلس مشارکت نمودند. از اتفاقات خاص این دوره می توان به مقابله با مشکلات اقتصادی و اجتماعی، تصویب پروتکل الحاقی، تلاش برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی و .. اشاره کرد که در آن دوره چهارسال (۱۳۸۳-۱۳۸۷) مورد بحث بوده است.

نقشه پهنه بندی میزان مشارکت دوره هفتم مجلس شورای اسلامی نماینگر تغییرات قابل ملاحظه ای در گستره فضای جغرافیایی کشور می باشد. روند رو به رشد میزان مشارکت در جنوب شرق کشور در این دوره به بلوغ خود رسیده و در رده بالاترین میزان مشارکتها در سطح کشور قرار گرفته است.

بالاترین میزان مشارکتها همچون مرحله قبل در استانهای غربی همانند کهگیلویه و بویراحمد و چهارمحال و بختیاری و ایلام مشاهده می گردد.

در دوره ششم فقط استان تهران بود که پائین ترین میزان مشارکت را داراست اما در این دوره از مرکز کشور بطرف شمالغرب شاهد یک محور کاهش میزان مشارکت می باشیم که از اصفهان شروع شده و از استانهای مرکزی، تهران و کردستان گذشته و به آذربایجان غربی ختم می شود.

نتیجه گیری:

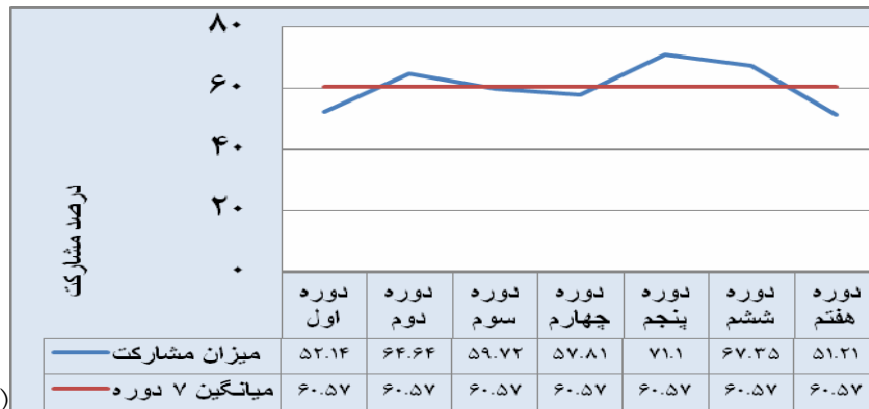
یافته های تحقیق در مورد میزان مشارکت کل کشور در انتخابات مجلس شورای اسلامی از دوره اول تا هفتم در نمودار شماره یک حکایت از این دارد که میانگین میزان مشارکت در سطح کشوری طی این دوره ها ۶۰/۵۷ درصد می باشد. از نمودار مربوطه چنین برمی آید که روند مشارکت از دوره اول به دوم دارای سیر صعودی داشته اما از دوره دوم تا چهارم انتخابات مجلس مشارکت در کل کشور کاهش یافته است. از دوره چهارم به پنجم مجدداً یک سیر انتقالی را نشان می دهد که در این دوره از لحاظ میزان مشارکت مردم به بالاترین حد خود ۷۱/۱ درصد طی این هفت دوره می رسد. از دوره پنجم مجدداً منحنی با شیب ملایمی سیر نزولی مشارکت را نشان می دهد اما از دوره ششم بسوی آخرین مرحله مطالعاتی انتخابات مجلس (دوره هفتم) سیر نزولی مشارکت شدت می یابد.

جدول شماره (۲) : میزان مشارکت در انتخابات مجلس شورای اسلامی از دوره اول تا هفتم

میزان مشارکت در کل کشور	دوره های مختلف انتخابات مجلس
۵۲,۱۴	دوره اول
۶۴,۶۴	دوره دوم
۵۹,۷۲	دوره سوم
۵۷,۸۱	دوره چهارم
۷۱,۱	دوره پنجم
۶۷,۳۵	دوره ششم
۵۱,۲۱	دوره هفتم

(ماخذ : نگارنده _ تلخیص از آمار میزان مشارکت استانها در انتخابات مجلس شورای اسلامی - ستاد انتخابات وزارت کشور)

نمودار شماره (۱): روند تغییرات میزان مشارکت در انتخابات مجلس از دوره اول تا هفتم

(ترسیم: نگارنده)

جدول شماره (۳): تغییرات مشارکت استانها در دوره های مختلف انتخابات مجلس

عملکرد استانها در انتخابات دوره اول تا هفتم مجلس شورای اسلامی		دوره های انتخاباتی
کمترین میزان مشارکت	بیشترین میزان مشارکت	
سیستان و بلوچستان - کردستان	مرکزی - تهران - سمنان - یزد - اصفهان	اول
سمنان - فارس	زنجان - کهگیلویه و بویر احمد	دوم
سیستان و بلوچستان - تهران - کرمانشاه	ایلام - کهگیلویه و بویر احمد	سوم
تهران	ایلام - کهگیلویه و بویر احمد - چهارمحال و بختیاری	چهارم
سیستان و بلوچستان - تهران	سمنان - ایلام - کهگیلویه و بویر احمد	پنجم
تهران	چهارمحال و بختیاری - ایلام - کهگیلویه و بویر احمد	ششم
مرکزی - اصفهان - تهران - کردستان - آذربایجان غربی	سیستان و بلوچستان - چهارمحال و بختیاری - ایلام - کهگیلویه و بویر احمد	هفتم

(ماخذ: نگارنده - تلخیص از آمار میزان مشارکت استانها در انتخابات مجلس شورای اسلامی - ستاد انتخابات وزارت کشور)

الگوی توزیع میزان مشارکت یا عدم مشارکت در فضای جغرافیایی کشور طی هفت دوره مورد بررسی حکایت از این دارد که در دوره اول ایران مرکزی، مجموعه ای شامل استانهای مرکزی - تهران - سمنان - یزد و اصفهان دارای بیشترین میزان مشارکت اما استانهای سیستان و بلوچستان و کردستان پائین ترین میزان مشارکت را داشته اند. شاید بتوان گفت که رخداد پدیده انقلاب و انتشار آن از مرکز به پیرامون و اصطحکاک هایی که بین تفکر نوین و نظام سنتی و قومی سبب عدم پذیرش واقعه انتخابات در آن برهه از زمان شد.

در مرحله دوم انتخابات مجلس از شدت مشارکت در مرکز جغرافیایی کشور و مجموعه اطراف آن کاسته شده، همچنین مناطق با میزان مشارکت بسیار پائین در اطراف این حلقه قرار دارند، استانهایی چون سمنان و فارس برعکس در محور غرب در استانهایی چون کهگیلویه و بویر احمد و زنجان بالاترین میزان مشارکت مشاهده می شود.

از دوره سوم انتخابات مجلس تا دوره هفتم از لحاظ بیشترین میزان مشارکت در استانها الگویی ویژه وجود دارد و آن احراز بالاترین رتبه میزان مشارکت توسط استانهای ایلام - چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد می باشد.

اتفاق خاص در دوره هفتم قرارگیری استان سیستان و بلوچستان در رده استانهایی با مشارکت بالا می باشد، این در حالی است که در دوره اول این استان دارای میزان مشارکت بسیار پائینی بود. استان تهران از دوره سوم به بعد بطور مداوم در رده استانهایی قرار دارد که پائین ترین میزان مشارکت را داشته اند. از دوره سوم تا ششم به غیر از تهران که از مرکزیت سیاسی کشور بهره می برد سایر استانها با درصد مشارکت پائین عموماً به مناطق مرکزی و پیرامون اختصاص می یابد.

در دوره هفتم یک خلع مشارکت در منطقه ایران مرکزی شکل یافته که به همراه استانهای مرزی واقع در شمال غرب کشور، استانهایی چون کردستان و آذربایجان غربی حکایت از این دارد که در این دوره میزان مشارکت به پائین ترین حد خود در سطح ملی نزول یافته است.

سرانجام می توان گفت که پس از انقلاب اسلامی جامعه ایرانی بارها نمادی از نظام دموکراسی را تجربه کرده است، اگر تعداد و انواع انتخابات رخ داده را مورد بررسی قرار دهیم بطور متوسط هر دو سال یک بار شاهد این پدیده در کشور بوده ایم. حضور یا عدم حضور مردم در عرصه انتخابات و تصمیم گیریها بیانگر مشارکت سیاسی آنان می باشد که با پیامدهای مثبت یا منفی همراه بوده است، جلوه های رفتاری چون بروزخسونت، شورش، ترور و ظهور عقاید افراطی در اوایل انقلاب در برخی نقاط حاشیه ای کشورگواهی بر این مدعاست.

ازسوی دیگر کلانشهرها و کانونهایی که درهدایت جریان فکری و نهضت انقلاب موثر بودند تا مقطع کوتاهی بعد از انقلاب توانستند این مسئولیت را به دوش بکشند، این تغییر روند بخصوص پس از دوره اول انتخابات مجلس خود رانمایان ساخته است. اما آنچه که نباید از نظر دور نگه داشته شود نقش آموزه های دینی در مشارکت مردم در امر انتخابات بوده است. نکته دیگر طی هفت دوره گذشته انتخابات مجلس شورای اسلامی عملکرد دوسویه قومیت و ساختار قبیله ای در مناطق مختلف جغرافیایی کشور می باشد. توجه دولتها به مناطق محروم از یک سو و شعارهای نمایندگان درمورد محرومیت زدایی و انجام اقدامات عمرانی تا حد زیادی توانست درصد مشارکت در انتخابات را در این مناطق افزایش دهد. از الگوهای دیگری که بر پهنه جغرافیای مشارکت کشور می توان به آن اشاره نمود همسویی برخی استانها با جریانات و جناحهای سیاسی می باشد. علاوه برهمه این مسایل حضور گسترده زنان پس از انقلاب در عرصه تصمیم گیریها خود یکی از عوامل افزایش مشارکت سیاسی بحساب می آید.

منابع:

۱. بشیریه و دیگران، (۱۳۷۸): مشارکت سیاسی، تهران، سفیر.
۲. پیشگاهی فرد، زهرا، (۱۳۷۹): جغرافیای انتخابات پارلمانی ایران، تهران، معاونت پژوهشی دانشگاه تهران.
۳. دنبوا، آلن، (۱۳۷۳): مسئله دموکراسی، نادر زاد، سیاسی اقتصادی - شماره ۷۷ و ۷۸.
۴. راش، مایکل، (۱۳۷۷): جامعه و سیاست، صبوری، منوچهر، تهران، سمت.

۵. ربیعی، علی، (۱۳۸۰): جامعه شناسی تحولات اندیشی، تهران، انتشارات فرهنگ و اندیشه .
۶. سنگابی، کریم اسد، (۱۳۸۰): مشارکت سیاسی مولفه هایی به نام انتخابات، صف، ماهنامه ارتش، شماره ۲۵۲ .
۷. ستاد انتخابات وزارت کشور، (۱۳۸۷): آمار هفت دوره میزان مشارکت در انتخابات مجلس شورای اسلامی .
۸. صحافیان، عباسعلی، (۱۳۷۹): آشنایی با دموکراسی، تهران، محقق .
۹. کاوئی، مصطفی، (۱۳۸۳): بررسی جغرافیای انتخابات ریاست جمهوری در دوره هشتم (مطالعه موردی استان اصفهان)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۱۰. گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۳): جامعه شناسی، صبوری، منوچهر، تهران، نشر نی.
۱۱. مجتهدزاده، پیروز، (۱۳۷۹): ایده های ژئوپلیتیک و واقعیت‌های ایرانی، تهران، نشر نی.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی